

Reichstätter, Jan

7 let v Tibetu : autobiografická kniha Heinricha Harrera v hollywoodském diskurzu stejnojmenného filmu Jeana Jacquesa Annauda

Sacra. 2006, vol. 4, iss. 1, pp. 73-77

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118409>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

skupinu amerického obyvatelstva. Ti vidí svoji příslušnost k islámu spíše jako návrat k původní předamerické víře (identitě), a ne jako náboženskou konverzi.

V rámci své přednášky v Brně se José Casanova věnoval nástinu svých myšlenek na příkladu náboženské situace v New Yorku, tedy městě, kde působí. Po představení geografické situace a vymezení hlavních etnických enkláv se zaměřil na popis náboženského života korejských přistěhovalců. V souvislosti s evropskou unií se zaměřil na problém rozdílného přístupu jednotlivých států k problému přistěholectví a dopady jejich politiky na aktuální náboženskou situaci.

7 let v Tibetu: Autobiografická kniha Heinricha Harrera v hollywoodském diskurzu stejnojmenného filmu Jeana Jacquesa Annauda

Jan Reichstätter, FF MU, religionistika

Autobiografická kniha Heinricha Harrera *7 let v Tibetu* je příjemným a zajímavým čtenářským zážitkem. A to i přesto, že autor v předmluvě poznamenává, že se necítí být zkušeným spisovatelem, z čehož vyplývá, že bychom jako čtenáři neměli očekávat dramaturgii a lyrčnost, ale – jak sám připomíná – pouze „holá fakta“. Ovšem jak dramatičnosti, tak i lyrčnosti se čtenář v jeho knize dočká, především proto, že jde o přepracování autorova cestovního deníku, který si v průběhu jedenácti let strávených porůznu v Indii, Nepálu a Tibetu vedl. Události, které v těchto letech prožil a které v knize popisuje, jsou samy o sobě velice poutavé.

Cím déle se čtenář Harrerovou knihou probírá, tím jasněji si uvědomuje, že ve stejnojmenném filmu *7 let v Tibetu* francouzského režiséra Jeana-Jacquesa Annauda bylo nakládáno s jeho předlohou velmi volně. Rozdíl v pojetí hlavních akterů příběhu jsou mezi filmovým scénářem a předlohou dokonce tak propastné, že je téměř kupodivu, že byla postavám ponechána autentická jména. Jinak řečeno, Annaud a jeho scenáristka se – s ohledem na cílové publikum – nijak nepokoušeli být věrni předloze.

Kdo se zajímá o film, bude nejspíše vědět, že Jean-Jacques Annaud má v Hollywoodu určitou (byť nijak zvlášť velkou) prestiž. Jako režisér není žádným debutantem. Je autorem sedmi filmů, z nichž dosud nejznámějším je film *Jméno růže*, natočený podle stejnojmenného románu Umberta Eca, který byl dlouho považován za „nezfilmovatelné dílo“. Film *Jméno růže* je přesto po řemeslné i herecké stránce kvalitní, ovšem ve srovnání s pregnantní předlohou stejnojmenného Ecova románu působí víceméně jako takové jednaapůlhodinové filmové resumé pro hollywoodského diváka, který by si např. z rozboru středověkých teologických sporů, které Eco prostřednictvím hlavních postav představuje, patrně mnoho neodnesl. Kvalita románu svědčí o hlubokém Ecově zájmu o epochu evropského středověku. Teprve až po jeho

prečtení je možné pochopit halasnou kritiku, která se snesla na Annaudův film, byť kritiku poněkud jednostrannou a zavánějící nabubřelým intelektualismem a hnido-pišstvím.

V případě *7 let v Tibetu* jsme v podstatě v podobné situaci. I zde nebyla problematika náboženství zrovna tím, čím se režisér Annaud při tvorbě filmu dvakrát zabýval, což je zde na překážku více, než tomu bylo u *Jména růže*. Tato povrchnost pak nevyhnutelně směřovala k tomu, aby obyvatele Lhasy vykreslil jako veselé, neškodné, pateticky smýšlející karikatury, jejichž úpěnlivá snaha o záchranu žilal při scéně stavby biografu má diváka pobavit a tím mu nepřímo vštípit myšlenku, jak legračně pověřivé je jejich primitivní uvažování. A jak je svět tam na východě sice cizí, ale zato zábavný a veselý. Kontext celé epizody je zde pouze nastíněn dalajlamovým vysvětlením o možnosti reinkarnace člověčích matek do žilal. O hlubokém myšlenkovém obsahu buddhistické nauky, který by vysvětlil jednání dělníků, pak neobeznámený divák nemůže mít ani tušení. Přitom v samotné knižní předloze se Harrer nad zjevně soucitným jednáním dělníků nijak nepozastavuje. Přece jen v této době už měl v Tibetu nějaký ten rok za sebou a podobné věci ho už nepřekvapovaly. Tím spíše s něčím takovým počítal. Pouze se omezuje na konstatování, že celá stavba za přítomnosti tibetských dělníků – na rozdíl od evropských poměrů – „trvá déle, protože...“ (inu, ty žilaly apod.).

Jinak tato dvě (mimočodem zatím Annaudova poslední) filmová díla mají kromě předlohy i další společný rys – herecké obsazení. Pro oba své filmy se mu podařilo do hlavních rolí „klofnout“ dva významné hollywoodské herce. Jen pro připomínku, ve *Jménu růže* si postavu františkánského otce Viléma z Baskervillu zahrál Skot Sean Connery, kterému se podařilo svoji postavu ztvárnit věrohodně a důstojně. V *Sedm let v Tibetu* ztvárnil hlavní roli Brad Pitt, charismatický americký herec, jehož filmy jako *Dvanáct opic*, *Kalifornie* nebo *Teče tudy řeka* dokazují, že je vcelku schopný adaptace na poměrně širokou typologii postav. Nicméně obsadit Pitta do role Heinricha Harrera je poněkud jiná situace. Těžko odhadnout, nakolik byl s knižní předlohou obeznámen samotný herec, nicméně Harrer v Pittově podání představoval charakterově (o zevnějšku ani nemluvě) naprosto odlišnou bytost než autentický „knižní“ Harrer. Mistry se také nelze ubránit pocitu, že Pitt příliš neví, co má hrát a tak hraje Brada Pitta v nějakém ranějším filmu jako šťastně samolibého a neuctivého přerostlého kluka. Celkový projev této postavy je však třeba klást na vrub spíše tendenčnímu scénáři, který tuto partii rozehrál tak trochu po svém. Narážím zde především na hollywoodskou stylizaci předlohy. Postava, kterou Pitt ztvárnil, je (dle scénáře) okázale sebevědomý individualista, který do Himalájí vyráží z neutěšených rodinných poměrů. K ostatním členům expedice zachovává arogantně odměřený postoj a podobně úsečně se staví také k ostatnímu okolí. Záměrem scénáře bylo zřejmě nechat po strastiplné cestě do Tibetu naučit hrdinu týmové spolupráci. A pochopitelně nesmí chybět nějaká ta láska...

V Harrerově předloze nenacházíme ani zmínku o tom, jak se to mělo s autorovou rodinou. Jediným momentem, který nám dává nahlédnout do autorova osobního života, je Harrerova kontemplanace nad osamělým životem, který vedl ve Lhasě. Jeho úvahy jsou však střízlivé a racionální. Volí osamělost, neboť cítí, že mu přináší dostatek času a osobního prostoru věnovat se svým zálibám a práci pro tibetskou vládu. Tedy ne že by se mu, jak podotýká, tibetské ženy nelíbily.

Naproti tomu scénáristé filmu vymysleli ženskou postavu emancipované krejčovce z Lhasy, o jejíž přízeň usiluje jak domýšlivý Harrer, tak jeho druh (zde spíše coby Harrerovo mírné a vlídné alter-ego) Peter Aufschneider. Neúspěchem se svým dvořením a poklidným osamělým životem ve Lhasě nechává scénář postavu vyzrát. Posléze, kdy již působí po boku malého dalajlamy coby jeho osobní učitel a především přítel, nás scénář vede k uvědomění, že se mu zde v podstatě kompenzuje jeho nevydařené otcovství v rakouské domovině. Hrdina v blízkosti svatého dítěte pak konečně nachází „klid a mír“.

Tento vývoj (přes „problémy a strasti“ ke „klidu a míru“) je nespočetněkrát opakované, otřepané hollywoodské klišé, nicméně je pravdou, že i skutečné lidské osudy mají nejednou obdobný průběh. Snad i pro samotného Harrera znamenala tato cesta a pobyt ve Lhasě významnou životní zkušenost a také mnohá nezapomenutelná zadostiučinění. Heinrich Harrer jako autor a hlavní postava autobiografické knihy má nicméně svým přístupem ke světu od svého filmového ztělesnění opravdu hodně daleko. Lze se až trochu divit skutečnému Harrerovi, že si nechal přišít opuštěnou manželku s dítětem, image arogantního egocentrika a tvář hollywoodského sex-idolu. Honorář za zfilmování jeho knihy zřejmě posloužil jako tučné „odškodné“.

„Knížní“ Harrer se na rozdíl od svého protějšku nebrání společnosti svých kolegů z expedice. V knize je nazývá „kamarády“ a neskrývaně líčí svou radost pokaždé, když se na útěku ze zajateckého tábora v (tehdy ještě britské) Indii nečekaně setkají. Samotný útěk plánují vždy kolektivně a pokud se Heinrich ocitá na útěku sám, pak po domluvě s ostatními, a proto, aby s ním případně nechtyli také ostatní spoluprchlíky. Žádné vážné rozepře cestou se svým pozdějším druhem Aufschneiderem nepopisuje, byť možná proto, že kniha popisuje pouze „holá fakta“. Nic však nenapovídá tomu, že by byl Harrer (jako ve filmové verzi) schopen zpronevěry přátelových hodiněk a dalších egoistických excesů. Není možné si navíc při četbě knihy nevšimnout, s jakou pozorností se autor věnuje jevům, s nimiž se po cestě setkává. Čtenář chvílemi skutečně nabývá dojmu, že čte faktografickou literaturu o Tibetu. Obohacením o autobiografický příběh se zde navíc popisované osoby, zvířata a jevy po svém způsobu projevují, jak s nimi autor přichází do kontaktu, takže má dychtivý čtenář možnost se dozvědět, „co to dělá, když se do toho trochu rýpne“. Z knihy se vskutku lze dozvědět mnohé o národním charakteru a zvycích Tibeťanů, ale i třeba o tom, jak se dají v nouzi přestat podmínky himalájské zimy. Harrer se zde zabývá také vývojem čínsko-tibetských vztahů, které, vzhledem k tomu, že jde o dva sousední národy, sahají hluboko do historie. Laického čtenáře tak může překvapit např. informace, že Tibet byl před příchodem buddhismu dobytým státem a že byla doba, kdy Tibeťané okupovali část Číny. Koneckonců Tibeťané jsou etnicky příbuzní mj. Hunům či Mongolům, kteří podnikali ve středověku opakované nájezdy až za Ural do Evropy. Překvapí zřejmě také nepříliš známý fakt, že ne všichni tibetští mniši reprezentují vzory učenosti a mírumilovnosti. Autor se rozepisuje nad existencí ilegální, ale přesto trpěné organizace mnišských rváčů *dobdob*, kteří si začerňují tváře sazemi, pro ránu nejdou nikdy daleko a kterým se každý raději zdálky vyhýbá. Dozvídáme se také, jakou funkci si uchovala v buddhistickém prostředí instituce bönistických extatiků a věštců, upadajících před dalajlamou a davem do transu (což jsme mohli ve zdařilé scéně vidět i ve filmu) a také co jsou tito lidé zač, když zrovna nevěští. Vybrané pasáže z knihy by opravdu mohly sloužit jako etnografická příručka a jiné pasáže

zase jako kapesní průvodce Himalájemi. Dozvídáme se z nich totiž, na koho je možné v pustinách narazit, komu se vyhnout apod.

Zajímavý je možná i vztah samotného Harrera k náboženství Tibetu, neboť se v této zemi neustále setkává se zvláštnostmi, které svědčí o odlišném myšlení Tibeťanů (v kontrastu k myšlení lidí západní kultury) a jejich celkovém důrazu na náboženství, které je základním pilířem života jednotlivce i samotného státu. Harrer na jednu stranu obdivuje jejich klidný postoj k životu i ke smrti, na druhou stranu je jeho postoj k mystickým prvkům tibetského smýšlení – jak sám konstatuje – po evropsku střízlivý. Je mimo jiné také svědkem tibetského prastarého způsobu léčby, který na něj jako na Evropana působí značně drasticky. Prostý, ale nadmíru klidný život ve Lhase ho podněcuje k úvahám. Je mu jasné, že příklon k modernizaci země by znamenal také konec navyklých pohostinných způsobů tibetských obyvatel. A také to, že tradiční způsob života je důsledkem primární role náboženství v jejich životě. Nijak se ovšem nezdráhá přikročit k několika inovacím na „západní“ způsob. Staví ve Lhase tenisový kurt, jeho přítel Aufschneider zase na zakázku projektuje a řídí stavbu elektrárny, Harrer uvažuje dokonce nad projektem dálnice do Indie. Děje se tak ovšem s citem a dle tamního úsloví: „Kdo nezačal v přízemí, do pátého patra v Potále nevystoupí.“

Patrně by nebylo příliš fér pobuřovat se – coby divák obeznámený s předlohou – nad způsobem filmového zpracování, které je děláno především s ohledem na hollywoodské publikum. Režisér Annaud je známý svým zájmem o mezikulturní střety, což by opodstatňovalo jeho motivaci natočit tento film. V této souvislosti jsem si nicméně vzpomněl na jeden zážitek z Letní filmové školy v Uherském Hradišti, kdy jsem zhlédl krátký film o rasové nesnášenlivosti zasazený do českého prostředí – scénku z vlakového kupé, kdy si tři vojáci na „opuštětku“ přisednou k mladému romskému páru. Dva z těchto vojáků (oba robustní a holohlaví) tento pár obtěžují. Intenzita narůstá. Přichází průvodčí a když je vykázan do patričních míst, opravdu „svěsí plachty“ a odchází. Třetí z vojáků, který zpočátku spíše přicmrdával, se nakonec osmělí, svým kamarádům vojákům rozbije hubu, přikryje mladou Romku svým kabátcem a v závěrečné scéně společně on a romský pár odchází v dál nádražního perónu. Celý film trval asi dvacet minut. Autorem tohoto snímku byl mladý Čech (jméno po mně prosím nechtějte), studující (snad) režii v New Yorku. Za tuhle nereálnou, toporně zahraniou tendenční moralitu dostal na nějakém festivalu v New Yorku hlavní cenu. Po filmu s tímto režisérem následovala beseda, téměř prázdný sál dlouho mlčel, potom padl dotaz, jak často že pan režisér jezdí u nás vlakem. Pan režisér odpověděl, že „moc ne, tedy vlastně vůbec ne“ (poněvadž tady taky nežije, že).

Tímto příkladem jsem chtěl ozřejmit, jak zjednodušeně stačí podat závažnou lokální problematiku na festivalech v USA. Nevím nakolik si můžu dovolit odsuzovat americké obecenstvo a házet do jednoho pytle newyorskou filmovou tvorbu s Hollywoodem, ale asi nebudu daleko od pravdy, když prohlásím, že američtí režiséři točí především pro americké publikum, a že ani Steven Spielberg si nedovolí opustit klíšé typu „jasně definovaný hrdina“, „láska“, „zlý nepřítel“, „dojímavé přátelství“ atp. Film *Sedm let v Tibetu* není v tomto směru výjimkou. I zde byla předloha nutně zjednodušená, aby bylo každému hloupému Američanovi jasné, kdo je tady hrdina a kdo ne. A že Tibeťané, to jsou propříště ty veselé (a trochu směšně nepochopitelné)

postavičky, co chrání žížaly před krumpáči. A také že už je nějaké to desetiletí okupují zlí Číňané...

Bibliografie a filmografie

Sedm let v Tibetu, Harrer H., nakladatelství I. Železný, 2. vydání, Praha 1998.

Sedm let v Tibetu (Seven Years in Tibet), r. Annaud, Jean Jacques, 1997.

Studentská vědecká konference aneb „Religionistikou k míru“

Lenka Stará, FF MU, religionistika

Snad v každém oboru vysokoškolského studia se v současnosti pořádají studentské vědecké konference a ani obor religionistiky není výjimkou. O to přínosnější je, když se konference nespécializují pouze na danou zemi, ale jde o spolupráci mezinárodní, totiž o konferenci českých a slovenských pedagogů a studentů. Letošní v pořadí již pátý sjezd česko-slovenských religionistů proběhl na Časté-Píle na Slovensku ve dnech 10.–12. května, a to za účasti hned čtyř fakult. Hlavní pořadatelkou byla Katedra porovnávací religionistiky FiF UK v Bratislavě, dále se účastnil Ústav religionistiky FF MU v Brně, Ústav filozofie a religionistiky FF Univerzity Pardubice a Katedra religionistiky HTF v Praze, z níž však nedorazil žádný pedagog, který by mohl studentům svou katedru představit.

Koordinátorem celé akce se stal Mgr. Attila Kovács, PhD., z bratislavského ústavu, který se toho úkolu ujal s energií sobě vlastní a přes některé nesnáze, týkající se především dopravy z Bratislavy do Píly, dokázal celou akci dovést ke zdárnému konci bez ztrát na životech či újmy na zdraví. Co víc, ukázal se jako zábavný a vtipný průvodce a flexibilně reagoval na každou neobvyklou situaci.

První večer, kdy se většina studentů aklimatizovala na novém neznámém místě, proběhl diskusní blok, v němž se krátce představili jednotliví pedagogové a někteří z nich pohovořili více o ústavech, ze kterých přijeli. Nejvíce zástupců si přivezl brněnský ústav religionistiky – dostavili se Doc. PhDr. Dušan Lužný, Dr. (sociologie náboženství), Doc. PhDr. Luboš Bělka, CSc. (buddhismus, speciálně v Burjatsku), PhDr. Dalibor Papoušek (Přední východ na přelomu letopočtu) a PhDr. Iva Doležalová (rané křesťanství, helénismus). Pardubický ústav stručně představil Mgr. Martin Fárek, Ph.D. (hinduismus, překlad sanskrtských textů), a jeho kolega Mgr. Štěpán Lisý (judaismus, halachická literatura). Z Bratislavy dorazila vedle již zmíněného Mgr. Attily Kováče (islám) také Mgr. Beáta Čierniková, PhD. (předkřesťanské a předislámské náboženství Kavkazu), a o den později vedoucí bratislavské katedry Doc. Mgr. Milán Kováč, PhD., a z Ústavu etnologie Slovenské akademie věd Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.

Druhý den konference, tedy 11. května, se konala samotná soutěž studentských prací. Je třeba podotknout, že účastníci museli nejprve projít fakultními koly s prace-